

М. О. Гусєва

Структурні трансформації в економіці регіону: оцінка стану та пріоритети структурної корекції

Здійснено оцінку структурних змін в економіці регіону (на прикладі Рівненської області) за основними видами діяльності, проведено аналіз його промислового потенціалу та відтворювальної структури економіки, а також обґрунтовано на основі прогнозу валової доданої вартості перспективи структурної корекції економіки регіону на найближчий період. За підсумками здійсненої оцінки структури економіки Рівненської області проаналізовано, наскільки стабільно чи інтенсивно відбуваються зміни у структурі економіки регіону. У результаті дослідження виявлено трансформацію структури економіки регіону, а саме її переорієнтацію з економіки, спрямованої на послуги, на промислово орієнтовану економіку за рахунок збільшення частки промисловості у загальній структурі реалізованої продукції області і, відповідно, скорочення частки традиційного для регіону виду економічної діяльності. Проаналізовано характер трансформаційних процесів в економіці регіону та визначено пріоритетні завдання для регіону на найближчу перспективу у світлі цих трансформацій.

Ключові слова: структурні трансформації, структура економіки регіону, регіональна структурна політика, регіональний розвиток, пріоритети структурної корекції економіки регіону, регіональна економічна система, структурні диспропорції.

Складність і неоднозначність процесів регіонального розвитку, зумовлених впливом різноманітності внутрішніх і зовнішніх чинників, призводить до виникнення змін у функціонуванні регіональних економічних систем, що, своєю чергою, зумовлюють структурні трансформації регіонального розвитку. Наявна в регіональній економічній системі суперечність між безмежно зростаючими потребами та обмеженими ресурсами зумовлює необхідність концентрації їх на пріоритетних сферах її соціально-економічного розвитку і, відповідно, пошуку напрямів здійснення регіональної структурної політики.

Проблематика впливів структурних трансформацій на розвиток економіки країни і, зокрема, регіонів досліджувалась як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, такими, як О. І. Амоша, Е. Б. Алаєв, О. М. Алімов, С. О. Біла, О. І. Бутенко, В. М. Василенко, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Дж. Говді, О. Г. Гранберг, П. В. Гудзь, Б. М. Данилишин, М. І. Долішній, С. І. Дорогунцов, П. П. Дудкін, І. В. Заблодська, М. М. Колосовський, Н. А. Кухарська, Ю. Г. Лисенко, Ю. Б. Мельников, В. В. Папп, В. В. Третяк, М. І. Фащевський, Л. І. Федулова, А. Д. Філіпенко, Л. Г. Чернюк, В. Я. Швець, Л. Т. Шевчук та ін.

Метою статті є визначення характеру та рівня стабільності економіки регіону в результаті дослідження інтенсивності його структурних процесів і виявлення низки чинників, що сьогодні формують його структурні пріоритети. Дослідження здійснено на прикладі Рівненської області.

Рівненщина належить до регіонів з потужним промисловим і сільськогосподарським потенціалом, відповідно ці галузі економіки є провідними для області. У структурі реалізованої продукції області найбільшу частку займає промисловість, а також торгівля та ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Далі йдуть сільське господарство, транспорт і зв'язок, а також будівництво, проте їхня питома вага у структурі реалізованої продукції регіону є значно нижчою (рис. 1). Фінансова діяльність та інші послуги у структурі реалізованої продукції області представлені найменше і становлять 2,9% та 0,7% відповідно.

Протягом аналізованого періоду (2006-2013 рр.) відбулася переорієнтація структури економіки регіону (рис. 2) з економіки, спрямованої на послуги, на промислово орієнтовану (частка промисловості у загальній структурі реалізованої

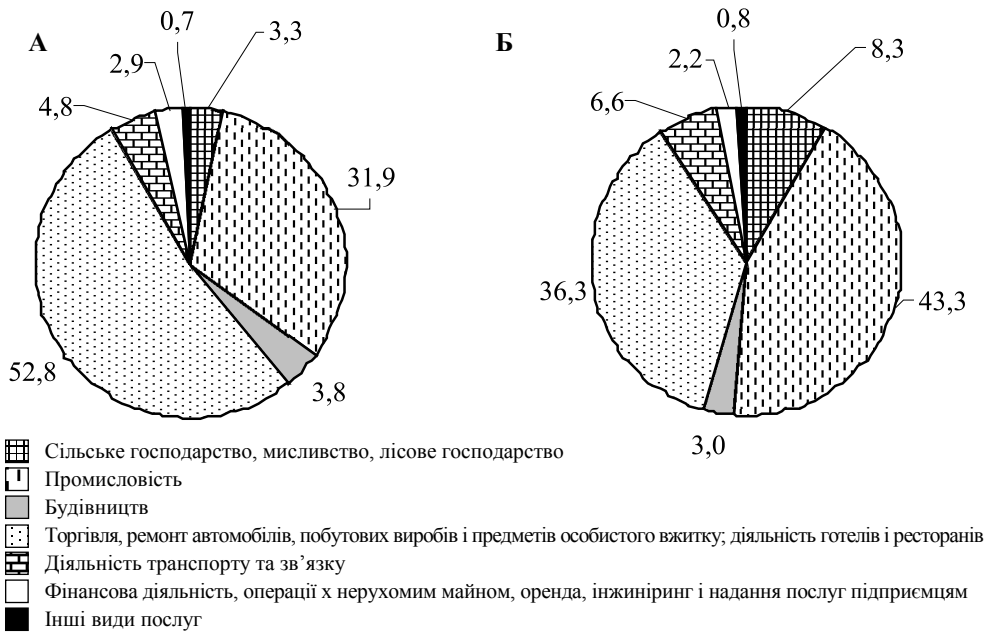

Рис. 1. Структура обсягів реалізації продукції Рівненської області за секторами економіки (А – за 2006 р.; Б – за 2013 р.)

Складено автором на основі [2].

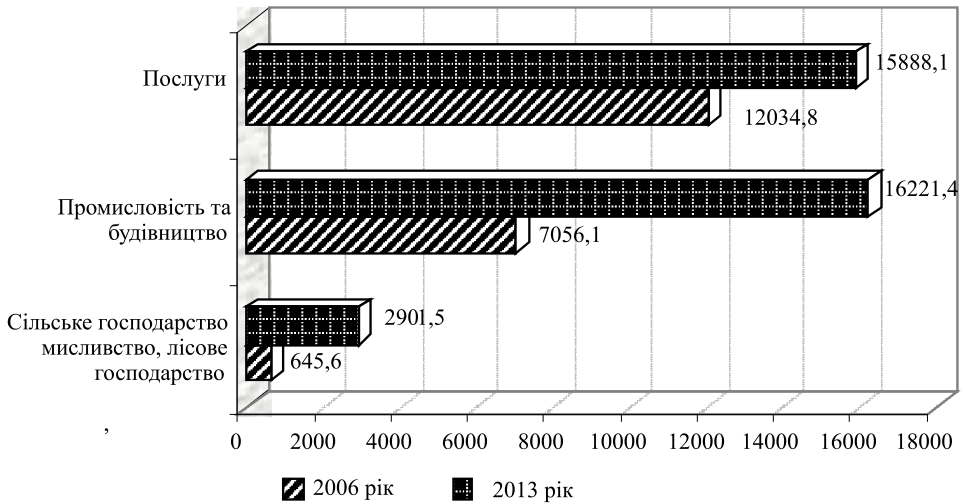

Рис. 2. Динаміка структурних змін за секторами економіки регіону в абсолютних значеннях (млн грн)

Складено автором за даними [2].

продукції області збільшилася з 31,9% до 43,9% і стала найвищою серед інших видів економічної діяльності регіону) за рахунок зниження частки традиційного для регіону виду економічної діяльності – торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та діяльності готелів і ресторанів (частка цього виду економічної діяльності у загальній структурі реалізованої продукції області знизилася з 52,6% до 35,2%).

Результати дослідження підтверджують, що впродовж 2006-2013 рр. зростала також вага сільського господарства, що у звітному році посідає третє місце у загальній структурі реалізованої продукції регіону після промисловості і послуг готелів і ресторанів, а також торгівлі та ремонту (частка сільського господарства зросла з 3,8% до 8,7%). Цьому сприяло активне залучення капітальних інвестицій у сферу сільського господарства регіону, частка яких упродовж досліджуваного періоду зросла в середньому втричі. Відповідно зросла також питома вага валової доданої вартості та обсяг валового випуску сільськогосподарської продукції регіону, а також підвищилася частка проміжного споживання у цій галузі.

Фінансова діяльність та інші види послуг, зокрема освіта, охорона здоров'я, державне управління, надання комунальних та індивідуальних послуг, а також діяльність у сфері культури та спорту є практично не розвиненими у регіоні і потребують додаткової уваги, особливо при формуванні регіональної політики та розробки стратегій розвитку області на найближчу і далеку перспективу.

Щодо капітальних інвестицій в економіку регіону (рис. 3), то результати дослідження виявили, що їх питома вага зростає саме у тих галузях, у яких зменшується частка реалізованої продукції, а саме у будівництві (питома вага капітальних інвестицій у цю сферу є найвищою з-поміж інших видів економічної діяльності області і зросла з 17% до 39% протягом аналізованого періоду), у сферу державного управління (поряд із сільським господарством ця сфера є другою за питомою вагою капітальних інвестицій області і зросла з 7% до 11%), у сферу торгівлі та ремонту / діяльності готелів і ресторанів (питома вага капітальних інвестицій зросла з незначними коливаннями на 4-6%). Натомість частка капітальних інвестицій в економіку області зменшилася у тих сферах, де питома вага реалізованої продукції зросла, а саме у промисловість (частка капітальних інвестицій скоротилася майже втричі – з 52% до 19%).

Відтак пріоритетними завданнями структурної політики для регіону на найближчу перспективу залишаються:

- розвиток сучасного агропромислового комплексу, збільшення виробництва конкурентоспроможної тваринницької продукції, будівництво та реконструкція тваринницьких ферм і комплексів, застосування високоефективних технологій вирощування культур, розвиток інфраструктури аграрного ринку;

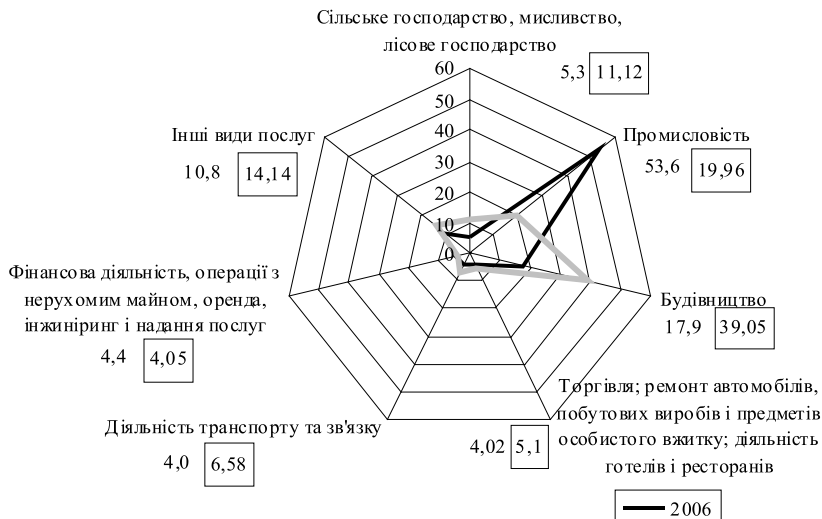

Рис. 3. Динаміка капітальних інвестицій за секторами економіки регіону

Складено автором за даними [2].

- формування сприятливого інвестиційного середовища, стимулювання залучення фінансових ресурсів для реалізації виробничих та інфраструктурних інвестиційних проектів.

Оцінка структурних змін у промисловості регіону засвідчила, що обсяг реалізованої промислової продукції стабільно зростає упродовж усього досліджуваного періоду і склав у 2013 р. 43%. Зростання відбувалось за такими видами промислової діяльності, як добувна промисловість (2,5-5%), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (15-23%), хімічна і нафтохімічна промисловість (14-18%), виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (30-33%). Натомість скорочення обсягів реалізації промислової продукції відбулося у таких видах промислової діяльності, як оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (10-7%), виробництво іншої неметалевої продукції (15-12%), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (4-2%), машинобудування (5,5-3,9%). Періодичних коливань підйому-спаду питомої ваги реалізованої промислової продукції зазнали хімічна та нафтохімічна промисловість, металургія, сфера виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, а також інші види промислової діяльності (рис. 4).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, на 1.10.2013 становив 307 млн дол. США, що на 8,2 млн дол. США, або на 2,7% більше порівняно з 2013 р. [2]. Загалом протягом 2013 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 18 млн дол. США.

Зростання частки прямих іноземних інвестицій у загальній структурі промислової діяльності регіону спостерігалось у галузі добувної промисловості (утричі), виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (0,6-3,9%), виробництві іншої неметалевої продукції (38-46%). Натомість скорочення прямих іноземних інвестицій відбулося в оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів, в 1,5 разу, у галузі хімічної і нафтохімічної промисловості в 2,5 разу, у металургійному виробництві з 1,5 до 0,5%.

Дослідження показало, що зростала також роль інновацій, впроваджуваних у промислову діяльність регіону. Відтак питома вага реалізованої інноваційної продукції у структурі промисловості області збільшилась у галузі добувної (утричі), легкої (з 2% до 25%), обробної та целюлозно-паперової промисловості

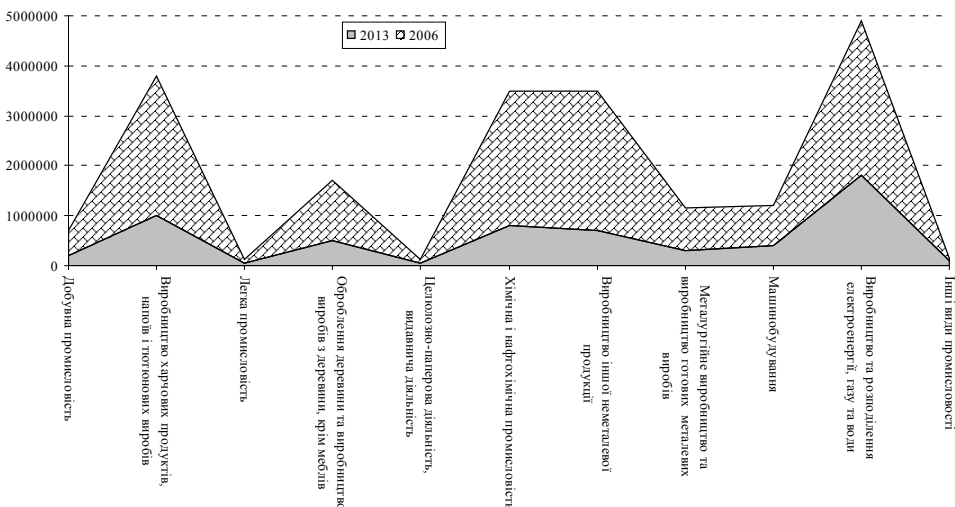

Рис. 4. Динаміка структурних змін за секторами промисловості регіону в абсолютних значеннях (млн грн)

Складено автором за даними [2].

(у середньому 1-5%), у сфері виробництва іншої неметалевої продукції (0,8-5%), машинобудування (у середньому вчетверо).

Характерним і вагомим є той факт, що частка витрат на інновації у базовому періоді була найбільшою саме у тих галузях, у яких упродовж досліджуваного періоду зростав обсяг реалізованої інноваційної продукції. Так, у галузі добувної промисловості, що займає найбільшу частку у структурі реалізації інноваційної продукції регіону, упродовж базового періоду було здійснено найбільше витрат на інновації (у 2008 р. частка витрат на інновації у галузь добувної промисловості регіону сягала 58%). У галузі машинобудування, у якій обсяг реалізації інноваційної продукції зріс у середньому вчетверо, у 2006 р. частка витрат на інновації становила 50,9%. У галузі харчової промисловості обсяг реалізації інноваційної продукції зростав лише упродовж тих періодів, у яких була вагомою частка витрат на інновації (ця частка у таких періодах досягала 30%).

Внаслідок негативного впливу об'єктивних факторів у регіоні відбулося скорочення обсягів випуску промислової продукції у таких галузях [3]:

- постачання електроенергії (на 5,5% за січень-жовтень 2013 р. проти відповідного періоду 2012 р.) – через введення диспетчерських обмежень на ВП «Рівненська АЕС» (основному бюджетоутворювальному підприємстві області, питома вага якого в загальнообласному обсязі реалізованої продукції становить понад 33%);
- виробництво хімічних речовин (на 8,8%) – через зменшення попиту на продукцію та проведення у 2013 р. планових і позапланових ремонтів технологічного обладнання на ПАТ «Рівнеазот» (одного з найбільших підприємств області, питома вага якого в загальному обсязі реалізованої продукції області становить понад 16%);
- виробництво харчових продуктів (на 16,8%) – через призупинення в поточному році виробничої діяльності цукрових підприємств області;
- текстильне виробництво (на 6,6%) – через відсутність замовлень підприємств будівельної галузі (будівництво автодоріг) на продукцію ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів»;
- машинобудування (на 4,2%) – через зменшення кількості замовлень на електротехнічну продукцію, що виробляється на ТзОВ «РЗВА-Електрик».

Відтак пріоритетними завданнями для промислового сектора регіону залишаються:

- модернізація промислових підприємств для підвищення конкурентоспроможності їх продукції;
- енергоресурсозбереження, комплексне використання природних сировинних ресурсів.

Валова додана вартість у провідних галузях економіки регіону характеризується тенденцією повільного зниження. Відтак у сфері промисловості питома вага валової доданої вартості скоротилася з 28,8 до 25,7%, у сфері торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, а також діяльності готелів і ресторанів – з 14,9 до 12,4%, у сфері транспорту та зв'язку – з 9,5 до 8,3%. Таке скорочення відбувається внаслідок зростання частки валової доданої вартості у галузі сільськогосподарства з 16,3 до 17,5%, а також у нетрадиційних для регіону видах економічної діяльності, а саме: операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та надання послуг підприємцям (з 3 до 7,5%), державному управлінні (з 5,6 до 6,6%), а також у сферах освіти та охорони здоров'я (7,8-8,8% і 4-5,8% відповідно).

Прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності (рис. 5) довів, що спостерігається скорочення питомої ваги промисловості, будівництва, сфери торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку, діяльності транспорту та зв'язку, фінансової діяльності, натомість збільшення

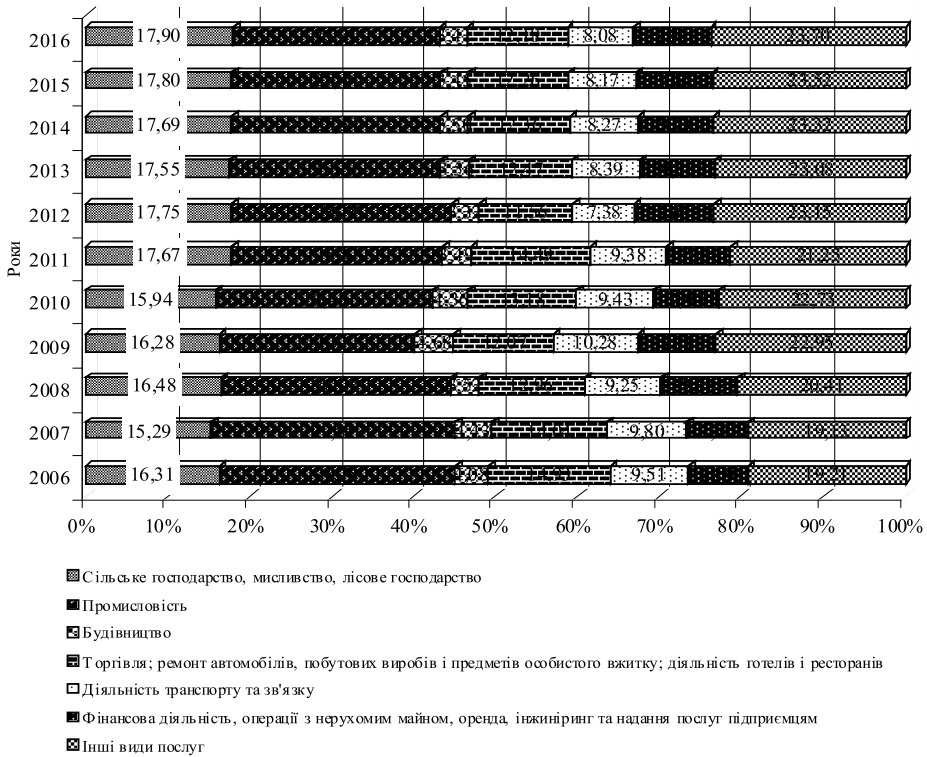

Рис. 5. Зміна та прогноз структури ВДВ за видами економічної діяльності

Складено автором за даними [2].

частки ВДВ у сільському господарстві та нетрадиційних для регіону видах економічної діяльності – освіті, охороні здоров'я та послугах.

Підводячи підсумки здійсненого дослідження, зауважимо, що, аналізуючи регіон як економічну систему загалом, структурно можемо його визначити як сукупність видів економічної діяльності. Будь-яка зміна величини частки певного виду економічної діяльності у загальній структурі цієї системи характеризує зміну відносного впливу і важливості цього виду і таким чином вказує на загальну спрямованість трансформаційного процесу всієї системи. Відтак упродовж 2006-2013 рр. відбулась переорієнтація структури економіки Рівненської області з економіки, спрямованої на послуги, на промислово орієнтовану. Частка промисловості у загальній структурі реалізованої продукції області стала найвищою серед інших видів економічної діяльності і зайняла 43,9%. Таким чином, промислове виробництво стало ключовим видом економічної діяльності регіону. Зокрема, зросла вага добувної та харчової промисловості, натомість зменшилася роль обробної та целюлозно-паперової промисловості, сфери виробництва іншої неметалевої продукції та машинобудування.

Характерним і вагомим є той факт, що зросла також роль інновацій, впроваджуваних у промислову діяльність Рівненської області, зокрема у галузі добувної, легкої, обробної та целюлозно-паперової промисловості, у сферу виробництва іншої неметалевої продукції, машинобудування.

Динамічне трикратне зростання капітальних інвестицій у сферу сільського господарства області стало чинником позитивних структурних зрушень. Внаслідок цього зросла роль сільського господарства у регіоні, і галузь стала третьою за

значенням у загальній структурі його реалізованої продукції після промисловості і традиційних для регіону послуг.

Динаміка галузевих часток валової доданої вартості, що характеризує спрямованість структурних трансформацій в економіці регіону, відзначалася спадом упродовж усього досліджуваного періоду. Прогноз структури ВДВ до 2016 р. за видами економічної діяльності показав, що скорочення буде відбуватися і надалі, а саме: у галузях промисловості, будівництва, сферах торгівлі та традиційних для регіону послуг, натомість збільшення частки ВДВ спостерігатиметься у сільському господарстві та інших видах економічної діяльності – освіті, охороні здоров'я та інших послугах.

Варто підкреслити, що лідируючими галузями, тобто точками економічного зростання [5] регіону за часткою галузі у сумарному обсязі ВДВ, виявилися промисловість, інші види послуг і сільське господарство. Додаткової уваги, особливо при формуванні регіональної політики та розробці стратегій розвитку області на найближчу і далеку перспективу, потребують сфери освіти, охорони здоров'я, фінансової діяльності та інших видів соціальних послуг.

Відтак структурні трансформації, які сьогодні відбуваються у регіональних системах, вимагають пошуку необхідних інструментів регулювання соціально-економічного розвитку останніх, особливо, коли інституту ринкового само-регулювання є недостатньо. Лише завдяки механізму структурної політики можна досягти активізації внутрішнього потенціалу та розв'язання сутнісних проблем розвитку регіональної системи для соціально-економічного зростання території та підвищення життєвого рівня населення регіону. Саме така політика покликана стати засобом ефективного використання резервів регіональної соціально-економічної системи, на відміну від галузевих (локальних) методів управління. Тому регіональна структурна політика як елемент внутрішньої соціально-економічної політики регіону не може бути явищем тимчасовим, але навпаки, впливаючи з конкретних завдань розвитку регіону, є неперервним процесом синтезу мети, завдань, цілей і напрямів, які можуть коригуватися у часі, проте базові з яких є незмінними.

Список використаних джерел

1. Скринник Н. В. Державне регулювання структурних зрушень на рівні регіону / Н. В. Скринник // Наука й економіка. – 2011. – №3(23). – С. 134-137.
2. Економічна статистика [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Рівненській області. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua>
3. Програма економічного та соціального розвитку Рівненської області на 2014 рік / Головне управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/4425.htm>
4. Дудкін П. Д. Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення / П. Д. Дудкін, О. П. Дудкіна // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4 (29). – С. 92-97.
5. Біла С. О. Економічне стимулювання «точок зростання» як складова нової якості регіонального розвитку в Україні / С. О. Біла // Проблеми й перспективи розвитку співробітництва між країнами Південно-Східної Європи в рамках Чорноморського економічного співробітництва й ГУАМ : матер. Восьмої міжнародної наукової конференції. – Стамбул-Донецьк : ДонНУ, РФ НІСД в м. Донецьку, 2010. – С. 339-342.
6. Папп В. В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика : монографія / В. В. Папп ; Інститут регіональних досліджень НАН України; [відп. ред. Л. Т. Шевчук]. – Львів, 2009. – 340 с.

References

1. Skrynnyk, N. V. (2011). Derzhavne rehulyuvannya strukturykh zrushen' na rivni rehionu Derzhavne rehulyuvannya strukturykh zrushen' na rivni rehionu [State regulation of structural changes at the regional level]. *Nauka y ekonomika – Science and the economy*, 23(3), 134-137. [in Ukrainian].
2. Main Department of Statistics in Rivne Region (2015). *Ekonomichna statystyka [Economic Statistics]*. Retrieved from <http://www.rv.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Main Department of Statistics in Rivne Region (2015). *Prohrama ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Rivnens'koyi oblasti na 2014 rik [The program of economic and social development of Rivne region for 2014]*. Retrieved from: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/4425.htm> [in Ukrainian].

4. Dudkin, P. D., Dudkina, O. P. (2010). Strukturni transformatsiyi rozvytku rehional'noyi ekonomiky ta yikh instyututsiyne zabezpechennya [The structural transformation of the development of regional economy and its institutional support]. *Halyts'kyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, 29(4), 92-97. [in Ukrainian].
5. Bila, S. O. (2010). Ekonomichne stymulyuvannya «tochok zrostannya» yak skladova novoyi yakosti rehional'noho rozvytku v Ukraini [Economic incentives of «growth points» as a part of a new quality of regional development in Ukraine]. In *Problemy y perspektyvy rozvytku spivrobitnytstva mizh krainamy Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy v ramkakh Chornomors'koho ekonomichnoho spivrobitnytstva y HUAM [Problems and prospects of the development of cooperation between the countries of Southeastern Europe within the Black Sea Economic Cooperation and GUAM]*. Proceedings of the International Conference, 2010, October 1-3 (pp. 339-342). Stambul-Donetsk: Donetsk National University, The National Institute for Strategic Studies. Regional filil in Donetsk. [in Ukrainian].
6. Papp, V. V. (2009). Strukturni protsesy v ekonomitsi rehional'nykh suspil'nykh system: teoriya, metodolohiya, praktyka [Structural processes in the economy of regional social systems: theory, methodology, practice Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

Huseva M. O. Structural transformations in the economy of the region: the evaluation of the state and priorities of the structural correction.

The complexity and ambiguity of the processes of the regional development which are stipulated by the influence of the inner and outer variety of the factors, lead to the occurrence of the significant changes in the functioning of the regional economic systems which conversely cause the structural transformations of the regional development. The existing contradiction between immensely growing needs and limited resources in the regional economic system causes the necessity of their concentration on the priority spheres of its social-and-economic development and respectively the search for the course of accomplishment of regional structural policy. Consequently, the choice of priorities is the first component of the structural policy by logic and significance. The effective regional structural policy has to take into consideration the criteria of the priorities' choice and to have its background on the weighed application of various instruments of disparity removal and balance renewal on the middle level. The aim of the article is to define the character and level of economic stability of the region as a result of the investigation of intensity of its structural processes and revelation of the number of factors which forms its structural priorities today. The investigation is accomplished in the example of Rivne region. In the article the evaluation of the structural changes in the regional economy according to the main forms of activity is accomplished (in the example of Rivne region), the analysis of its industrial potential and reproductive economic structure is held, and also the prospects of the structural correction of economy of this region for the nearest period is proved on the basis of the prediction of the gross value added. As a result of the evaluation of economy's structure of Rivne region it is analyzed how stably and intensively the changes are being made in the economy's structure of this region. As a result of the investigation the transformation of the economy's structure of the region is revealed, namely its diversion from economy which is oriented to services into the industrial oriented economy owing to the increase of the industrial share in the total structure of the regional output and accordingly reduction of share of traditional for this region economic activity. The character of transformational processes in the economy of this region is analyzed and the priority tasks for the region for the nearest perspective in the light of these transformations are set. It is discovered that the leading spheres, that are the points of economic increase of the region according to the share of sphere in total volume of gross value added, happened to be the industry, other types of services and agronomy. Additional attention, especially during the formation of the regional policy and elaboration of the strategies for the regional development for the nearest and distant perspective, should be paid to the spheres of education, care of public health, financial activity and other types of social services.

Key words: structural transformations, economics' structure of the region, regional structural policy, regional development, priorities of the structural correction of the economy of the region, regional economic system, structural disparities.

Гусєва Марія Олександрівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України» (e-mail:marimusic@meta.ua).

Husyeva Mariya Oleksandrivna – Ph.D. in Economics, Junior Researcher of the Department of Regional Economic Policy of the SI «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine» (e-mail:marimusic@meta.ua).

Надійшло 19.11.2014 р.